

HISTORY

Наративи історичної пам'яті – розподільча лінія між Україною та Росією

В. В. Якуба

Державна установа «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України», м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: kachurveronika@ukr.net

Paper received 11.12.21; Accepted for publication 22.12.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-03>

Анотація. У статті розглядається феномен історичної пам'яті. Розглянута пам'ять як інструмент деконструювання історії. В Україні процес формування історичної пам'яті включений до процесу формування історичної свідомості й розгортається в умовах протиборства альтернативних історичних дискурсів. Розглянуто історичну пам'ять через призму міждисциплінарного підходу. Здійснено аксіологічне акцентування при аналізі дискурсу історичної пам'яті. Охарактеризовано особливості маніпулювання колективною пам'яттю як засобу маніпулювання людською свідомістю. Розглянуто процес деконструкції єдиного радянського історичного наративу після здобуття Україною незалежності. Охарактеризовано протистояння між російською «політикою пам'яті» та українським національним інваріантом. Встановили взаємозв'язок між експансією російської політики пам'яті та зменшенням відмінності режимів функціонування та механізмів ідеологізації історичної пам'яті в Росії й Україні на прикладі існуючої різниці російського та українського режимів пам'яті про Другу світову. Автором наголошено на наявності відмінностей у поглядах на Українську Повстанську Армію, націоналістичну військову організацію 1940 та початку 1950 років.

Ключові слова: історична пам'ять, колективна пам'ять, історична свідомість, наратив історичної пам'яті, експансія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах довгої спільної історії українського та російського народів було сформовано сталі наративи історичної пам'яті, що відображається на рівні національної свідомості та сприйняття своєї Батьківщини. При цьому на фундаментальні принципові питання в свідомості українських громадян зі здобуттям незалежності відбувся суттєвий розрив. На противагу нав'язаних раніше уявлень історичних подій та персоналій, відбулося формування кардинально протилежних переконань, що призвели до загострення стосунків між державами та як наслідок стали ідеологічними фундаментом гібридної війни між Україною та Росією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У рамках політологічного дослідження важливим є вивчення історичної пам'яті в контексті розвитку суспільної свідомості, національної ідентичності, політичної культури. Основні тенденції розвитку цих феноменів в умовах демократизації та європейської інтеграції України розкриті в працях В. Андрущенко, О. Бабкіної, Ф. Барановського, І. Варзара, М. Головатого, В. Горбатенка, О. Дубаса, В. Караваєва, О. Картунова, В. Козьми, А. Колодій, В. Кулика, О. Майбороди, М. Михальченка, О. Новакової, М. Остапенко, Н. Пелагеші, М. Розумного, М. Степика, В. Хомрач та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ці дослідження дають можливість визначити місце історичної пам'яті в політичній системі, розкривають структурні та функціональні зв'язки відповідних феноменів. Разом із тим, необхідним є комплексне теоретико-методологічне осмислення зв'язку історичної пам'яті та політичного впливу, особливостей їх взаємодії на прикладі політичної сфери незалежної України. Саме на розгляді цих питань зацентровано увагу в дослідженні.

Мета дослідження – проаналізувати наративи історичної пам'яті як вектор гібридної війни України та Росії.

Виклад основного матеріалу. «Пам'ять» стала саме

тим інструментом, за допомогою якого деконструювалися національні історії й водночас конструювалися «пам'яті» регіонів, верств і навіть окремих індивідів – прийшов розквіт мікроісторій та історичного діалогу.

Історичну пам'ять можна вважати одним із вимірів колективної ідентичності, адже вона дає відповідь на важливе для самоокреслення будь-якої спільноти запитання про її витоки та подальшу долю, які багато чого пояснюють у нинішньому стані спільноти. Як ідентичність загалом, так і її історичний вимір зокрема може варіюватися – а отже, й окреслюватися – за трьома головними параметрами.

По-перше, за ступенем пріоритетності щодо інших ідентичностей, тобто важливістю їхньої належності до цієї спільноти порівняно з належністю до інших (національної ідентичності порівняно з місцевою або з соціальною). По-друге, за змістом ідентичності, тобто значенням належності людини до цієї спільноти, сукупністю рис, що їх мають її члени. По-третє, за ступенем контраверсійності змісту й пріоритетів серед людей, що зараховують себе до цієї спільноти. Якщо йдеться про історичний вимір якоїсь певної ідентичності, то зміст означає уявлення про минуле відповідної спільноти, тобто наголошування й та чи інша оцінка певних подій і процесів, а пріоритетність ідентичності порівняно з іншими – важливість сприйняття минулого в категоріях саме цієї спільноти, а не інших [1].

Разом з тим, специфіка історичної пам'яті передбачає, як мінімум, міждисциплінарний підхід. Із царини психології, де сформувався напрямок дослідження пам'яті, відповідна проблематика перекочувала до історії, згодом – далі, до соціальної філософії, культурології, політології, соціології. Такий міждисциплінарний статус концепту дещо затуляє важливий, на наш погляд, аспект проблеми, який полягає у встановленні співвідношення між історією та історичною пам'яттю.

Дискурс історичної пам'яті є аксіологічно акцентованим. Історія – це втілення діяльності, визначеної ціннісно-смысловими уявленнями. Відповідно, й відт-

ворення історичних подій в історії-тексті провадиться в ціннісно-сміслових категоріях, котрі й наповнюють історичні представлення. Ця зв'язність між ціннісно-сміисловою сферою в політичній діяльності (що й стає історією), ціннісно-смісловими уявленнями авторів історичних текстів, а також уявленнями реципієнтів, котрим й адресовані ці тексти, зумовлює й існування істотного ірраціонального складника в дискурсі історичної пам'яті [2].

У дослідженнях історичної пам'яті загальновизнаючою є думка про те, що в сучасних умовах маніпулювання колективною пам'яттю стало засобом маніпуляцій індивідуальною і суспільною свідомістю. Відповідно дослідники застерігають про небезпеку використання історії з політичною метою. Зокрема, на думку польського дослідника Є. Єдліцького, колективна пам'ять може бути «холодною» або «гарячою»: «холодна» зберігає чи консервує факти, «гаряча» – продукує політично актуальну версію минулого, а подальший розвиток подій залежатиме від емоційного напруження у суспільстві. Дослідник називає два варіанти використання історичної пам'яті, що спричиняють напруження і конфронтацію у суспільстві: освячення деяких історичних подій, які б перетворили їх на впливові символи і міфи; нагадування про масові кривди з вини іншої групи чи сили [3, с. 94–95].

Одразу після розпаду СРСР почався активний процес деконструкції єдиного радянського історичного нарративу, а кожна з колишніх радянських республік взялася за переосмислення власної національної історії, що в багатьох випадках призвело до так званих «війн пам'яті» або ж різнопрочитання минулого, особливо якщо йшлося про історію ХХ століття. Зокрема, помітна суттєва різниця між українською та російською інтерпретацією деяких подій минулого.

Як зазначає Ю. Шаповал, «історична пам'ять у найзагальнішому вигляді – вдала метафора, яка віддзеркалює в ментальності певної регіональної спільноти її історичний досвід. Але це не тільки привабливий образ, здатний впливати на свідомість. Історична пам'ять – тривкий елемент культурного ландшафту, складова частина тих уявлень, які формують самосвідомість людини в процесі її соціалізації на певній території. Це також засаднича матриця образного (імажинального) країнознавства – каркас прийнятих у соціогуманітаристиці уявлень про особливості історичного розвитку певної країни та її регіонів. Нарешті, це увесь комплекс пам'яток з відповідним інституційним оформленням їх охорони, вивчення, пропаганди, все те, що забезпечує тривкий зв'язок минулого й сучасності з відповідною проекцією у майбутнє» [4].

Розділена пам'ять минулого породжує багаторівневу проблему: оскільки колективна пам'ять та колективна національна ідентичність тісно пов'язані, то національну колективну пам'ять можна окреслити як «історичний вимір національної ідентичності», а конфлікти навколо пам'яті можуть перешкоджати створенню єдиної національної ідентичності. З іншого боку, політика історичної пам'яті, за великим рахунком, стосується побудови згуртованої національної ідентичності, яка, в свою чергу, безпосередньо апелює до проблеми державності – життєздатності і стабільності демократичної держави, яка потребує історичного нарративу як

підґрунтя свого існування. Рівночасно, навіть у суспільстві, розділеному пам'яттю про конфлікти минулого, можна вибудувати єдину національну ідентичність.

У постмайданний період української історії, в умовах російської агресії із зрозумілих причин загострюється протистояння між російською «політикою пам'яті», спрямованою на реінкарнацію радянської версії історії, та українським національним, навіть радикально-націоналістичним інваріантом. Очевидно, що історична пам'ять тієї чи іншої нації явище не статичне. Національна модель історичного минулого не є фіксованою: в межах певних дискурсивних меж вона постійно реконструюється у відповідь на нові потреби, інтереси та способи сприйняття.

Як наголошує Д. Мак Крон, «нарратив нації так само активно включає процеси забування, як і пам'ятання, отже історія не є мертвою вагою минулого у сучасному, але радше засобом, за посередництвом якого формується національна ідентичність у процесі постійного і активного реформування» [5, с. 63]. Історична пам'ять – не «сховище подій і фактів». Вона, як зазначає О. Здравомислов, «інтерпретація національного минулого, внаслідок якого національний дискурс набуває цілком очевидної і дуже значущої історичної іпостасі» [6, с. 46].

Дискурс щодо історичної пам'яті – одна з важливих практик, у яких виявляється притаманне українському інтернетові химерне поєднання диверсифікованого виробництва й обмеженої постімперської транснаціональності, чи радше дальшого відтворення імперської квазі-національності, створюється в теперішньому. На його думку, найвагомим є те, що пам'ять індивіда жорстко детермінована існуючими в суспільстві категоріями розуміння, а історичні інтерпретації залежать від свідомості соціальних груп, які їх продукують.

На цій обставині в контексті розуміння феномену колективної пам'яті акцентує увагу А. Мегілл: «Очевидно, що пам'ять не є простим відтворенням минулого, – відзначає він. – Не можна стверджувати, що пам'ять пасивна; навпаки, це активна здатність людини...» [7, с. 111]. Колективна пам'ять позначає досвід людей, які насправді брали участь в конкретних історичних подіях, що розглядаються. Звідси очевидно, що головний зміст пам'яті полягає в досвіді. Історик стає безпосереднім модератором колективної пам'яті та ідентичності.

Британський дослідник Данкан Белл, досліджуючи взаємозалежність міфу, колективної пам'яті та національної ідентичності, впроваджує концепт «міфопанорама». Спираючись на конструктивістську парадигму, колективну пам'ять дослідник визначає як «витвір індивідів (або групи індивідів), об'єднаних разом для обміну спільними спогадами про конкретні події минулого».

Змагання дискурсів пам'яті всередині України стало ще гострішим завдяки представленням історії, що їх висловлювали російські політики та медіа, які виявляли великий інтерес до дебатів про ідентичність сусіднього народу й мали досить засобів донести свою думку, не в останню чергу через уже згадану присутність російської медійної продукції в Україні.

Експансію російської політики пам'яті значно полегшили відмінності режимів функціонування та механізмів ідеологізації історичної пам'яті в Росії й Україні. Т. Журженко добре ілюструє ці відмінності на прикладі

російського та українського режимів пам'яті про Другу світову війну [8]. Якщо в Росії існує базовий консенсус із приводу ролі Другої світової війни у вітчизняній історії, то в Україні пам'ять про війну характеризується «плюралізмом наративів і форм», яскраво вираженим регіонально [8, с. 104–105]. Якщо в Росії політика пам'яті у 2000-х роках стає предметом монополії режиму й уніфікується [9, с. 137–168], то в Україні відбувається ідеологізація конкуруючих версій минулого в інтересах електоральної боротьби [8, с. 104–105]. Ця обставина зробила українське поле пам'яті надзвичайно вразливим для інтервенцій зовнішніх сил.

Сьогодні активно поширене пропагування змісту історичної пам'яті, відмінного від російського / радянського, але часто зберігається та сама форма подачі: архетипні конструкції «ми – вони», «добро – зло», «свій – чужий», «герой – ворог», які, на думку політолога Ю. Шайгородського, є ефективним механізмом формування суспільних міфів [10, с. 84]. Аналогічні системи оціночних координат мали місце в ідеології СРСР, але не зазнали деконструкції в пострадянський період.

Ці дві версії або (мета) наративи української історії відрізняються перш за все в трактуванні окремих періодів взаємодії між Україною та Росією. Один із цих наративів є східнослов'янським або радянським: перша назва відбиває його наголос на східнослов'янській спільності, а друга – втілення цього наративу в офіційному радянському дискурсі, з якого його й запозичили пострадянські прихильники. Цей наратив продовжує радянське уявлення про спільну історію східнослов'янських народів і вважає Російську імперію та СРСР добровільними об'єднаннями росіян та українців.

Політика пам'яті залежить в тому числі й від міжнародних інтересів країни та зовнішніх впливів. Реалізуючи інтеграційні прагнення України, слід враховувати не тільки потребу в стандартизації в сферах економіки, юриспруденції, промисловості, освіти, а й важливість залучення до відповідних меморіальних практик. Вибір зовнішньополітичного курсу постає, в тому числі, і як вибір між цивілізаційно відмінними зразками здійснення політики пам'яті, між альтернативами: Європа – Росія. Спільною рисою історичної пам'яті в цих двох випадках є її застосування як інструменту для конструювання цивілізаційної ідентичності в межах Європейського Союзу чи «русского мира» відповідно.

На противагу йому націоналістичний або антирадянський наратив вважає приєднання України до російських державних утворень імперським гнобленням, яке встановили та підтримували за допомогою сили. Ці два наративи зовсім по-різному трактують Голодомор і УПА: націоналістичний наратив вважає Голодомор 1932–1933 років геноцидом українського народу, а східнослов'янський убачає в ньому трагедію всіх радянських народів та злочин сталінського режиму, а не російського імперіалізму [11].

Ще відміннішими є погляди на Українську Повстанську Армію, націоналістичну військову організацію 1940-их та початку 1950-их: антирадянський наратив називає її вояків борцями за незалежність, а східнослов'янський – нацистськими колаборантами [12]. Саме східнослов'янську версію радянського минулого в цілому та щодо цих двох контрверсійних явищ зокрема відкрито підтримує Росія, відколи 2000 року Володимир

Путін прийшов до влади, що відбулося в російському політичному та медійному дискурсі, який поширюється також в Україні [13].

Намагання відсторонитися від російської історії лише актуалізує образ Росії, причому не завжди як ворога, оскільки не кожен до анексії Криму та нападу на Схід України готовий був сприймати її так. За даними КМІС з 2008 по 2013 рр. позитивне ставлення до Росії проявляли від 80 до 93% українців. І лише у вересні 2014 р. цей показник становив менше половини – 48% [4].

Відштовхуючись від робіт українського історика Героргія Касьянова і низки інших істориків, можемо стверджувати: нині в російськомовних українських містах (наприклад, Одесі) діє три наративи історичної пам'яті. Це імперський наратив (російський), радянсько-ностальгійний і націонал-патріотичний.

Держава, яка претендує на суб'єктність та незалежність, повинна укріплювати свій національно-патріотичний наратив. У протилежному випадку – культурну експансію вестимуть інші. Це можна спостерігати на сході країни та в Криму. І через те, що держава не провадила жодної діяльності щодо укріплення на цих територіях національно-патріотичного наративу, з'явилась суспільна база для пропагування «урпатріотичного» наративу Російської федерації з метою імплементації України в історично відведену позицію «молодшого брата».

Про дві типи пам'яті, які існують в українському суспільстві, сьогодні писав С. Скецький у книжці «Імперія пам'яті». У ній він стверджує, що в Україні стикаються два способи пам'ятання власної історії – радянська та націоналістична. Й. Сталін формував один історичний наратив, де спільна історія (ще з часів Київської Русі) об'єднує Україну, Росію та Білорусь, та возвеличується міф про «дружбу народів».

Професор Торонтського університету С. Величенко стверджує: за умов, коли російські «офіційні» історики змушені писати історію своєї країни в націоналістично-імперському дусі, а кремлівські очільники відверто говорять про поновлення панування над «Малоросією», певна частина населення України продовжує вважати себе «громадянами іншої або навіть зниклої країни». Тому головне завдання українських істориків у тому, аби писати «національну – але не націоналістичну – історію своєї країни», на противагу російському ексклюзивістському наративу (завжди пам'ятаючи про «політичні обертони» академічних дебатів про національну історію) [14, с. 29]. Динаміка російсько-українських відносин в останнє десятиліття наштовхує на думку про те, що лейтмотивом політики Кремля досі лишаються слова П. Столипіна про боротьбу з «українським рухом» як життєво важливе історичне завдання російської державності [15, с. 23].

Львівський вчений О. Зайцев вказує на «битву двох історичних мітологій: української національно-державницької в консервативній, ліберальній та інтегрально-націоналістичній версіях – і проросійської з відмінами радянською, слов'янсько-православною й євразійською» [16, с. 16]. Там, де багато його колег вбачають боротьбу «історичної правди» проти «радянських фальсифікацій», вчений помічає змагання міфів, кожен із яких стосується підставових засад національного буття: «Що саме вважати історичним підґрунтям

сучасної України – Українську РСР чи антирадянський самостійницький рух?» [16, с. 16].

Характеристиками військового конфлікту в даному випадку є: порушення соціокультурного утворення, внаслідок травми – як для соціальних груп, що втягнені в конфлікт, так і колективних агентів; способи опису та розуміння подій, що спричинили травму, в публічному дискурсі; виділення громадськістю суб'єктів відповідальності в події; відчуття травми в культурній сфері через обговорення сенсів подій, що відбуваються; реорганізація ідентичності через обговорення її цінностей та маркерів; погляд на минуле через колективну пам'ять та його осмислення; погляд на майбутнє як окремих елементів ідентичності; зв'язок між безпосередньо психологічно травмованою групою та колективними агентами; стереотипізація травмованої групи в мас-медіа та суспільстві.

Дослідження культурної травми дає можливість вивчати як деструктивні, так і конструктивні наслідки конфлікту, які виражаються як у руйнуванні соціокультурного середовища, так і на обговоренні та створенні бажаного. Крізь такий підхід військовий конфлікт на Донбасі визначаємо як публічний дискурс, пов'язаний з обговоренням української ідентичності в соціокультурній сфері через осмислення конфліктних подій в Україні з усіма наслідками цього процесу і для військових, і для суспільства.

Втрата частини території, створення в окупованій частині українського Донбасу квазі-республік та гібридна війна Росії проти України, що триває до сьогодні, істотно змістили акценти в інформаційному протистоянні України та РФ. Якщо ставлення до політики пам'яті, у вітчизняному інформаційному просторі, до

анексії Росією Криму, проходило по лінії «радянське-антирадянське», після цього починає різко змінюватися з врахуванням самого факту військових дій на території України з російськими прапорами. З цього часу все більше втрачають вплив на свідомість українців історичні міфи, які формувалися за радянських часів та активно використовувалися й розкручувалися російською пропагандистською машиною про «єдність слов'янських народів» і т. п. ідеологічні штампи. Водночас, разом зі зменшенням тематичного «радянського» сегмента інформаційного простору в Україні, російські та проросійські медіа почали активно розкручувати іншу теми: «ОУН-УПА» та «вплив Заходу» на політику сучасної України. Зміна тематики, на щастя не змінила підходів, бо так само використовуючи відверту дезінформацію та перекручуючи факти, російська пропаганда поширює фейки про «розп'ятих хлопчиків», «концтабори для мешканців окупованих територій» та «людожерів-бендерівців», а тому подібні інформаційні приводи доволі легко фіксуються та дискредитуються.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, маніпулювання наративами історичної пам'яті є джерелом культивування агресії на національних ідеях та переконаннях та призводить до формування деструктивних націоналістичних настроїв в суспільстві. Типовим прикладом підтвердження цього переконання є взаємні українського та російського народу, що стали причиною розгортання гібридної війни між Україною та Росією.

У подальших розвідках варто звернути увагу на багатогаровості впливу гібридної війни між Україною та Росією на формування наративів історичної пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Abdelal R., Herrera Y.M., Johnston A.I., McDermott R. Identity as a variable. *Perspectives on Politics*. 2007. Vol. 4. № 4. P. 695-711.
2. Євсєєв К. Історична та колективна пам'ять як феномен. *Наукові записки*. [ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України]. 2013. Вип. 2 (64). С. 157-167.
3. Петровський В. Українсько-російські взаємини в сучасній західній науковій літературі (1991-2001). Харків: Майдан, 2003. 492 с.
4. Як змінилося ставлення населення України до Росії та населення Росії до України. Київський міжнародний інститут соціології. 6.10.2014. URL: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=404&page=3>
5. Здравомыслов А. Трансформация смыслов в национальном дискурсе. *Язык и этнический конфликт*. Москва: Гендальф, 2001. С. 34-57.
6. Середа В. Регіональні особливості історичних ідентичностей та їх вплив на формування сучасних політичних орієнтацій в Україні: Автореф. дис.... канд. соціол. наук: 22.00.04. Київ, 2006. 20 с.
7. Мегилл А. Историческая эпистемология: Научная монография. Москва: Канон+, 2007. 480 с.
8. Журженко Т. «Чужа війна» чи «спільна Перемога»? Націоналізація пам'яті про Другу світову війну на україно-російському прикордонні. *Україна Модерна*. 2011. № 18. С. 100-126.
9. Копосов Н. Память строгого режима: История и политика в России. Москва: Новое литературное обозрение, 2011. 320 с.
10. Шайгородський Ю.Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу: монографія. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. Київ: Знання України, 2009. 400 с.
11. Riabchuk M. Holodomor: The Politics of Memory and Political Infighting in Contemporary Ukraine. *Harriman Review*. 2008. Vol. 16. № 2. P. 3-9.
12. Рябчук М. Культура пам'яті і політики забвения. *Отечественные записки*. 2007. № 34. С. 42-55.
13. Дубин Б. Память, война, память о войне. Конструирование прошлого в социальной памяти последних десятилетий. *Отечественные записки*. 2008. № 4. С. 6-21.
14. Величенко С. Чи можливо тепер науково переписувати історію підросійської України? *Критика*. 2009. № 9-10. С. 29.
15. Пономарьов В. Феноменологія нації. *Критика*. 2008. № 10-11. С. 23.
16. Зайцев О. Війна мітів про війну в сучасній Україні. *Критика*. 2010. № 3-4. С. 16-17.
17. Шаповал Ю. Політика пам'яті в сучасній Україні. Матеріали доповіді на Міжнар. наук. конференції «Геополітика, примирення та пам'ять». 4-6 грудня 2008. URL: <http://khp.org/index.php?id=1230112797>

REFERENCES:

1. Abdelal, R., Herrera, Y. M., Johnston, A. I. and McDermott, R., «Identity as a variable», *Perspectives on Politics*, vol. 4, no. 4 (2007), pp. 695–711.
2. Ievsieiev K. (2011) Istorychna ta kolektyvna pamiat yak feno-

- men [Historical and collective memory as a phenomenon] *Naukovi zapysky*. vol. 6 (64). PP. 157–167.
3. Petrovskiy V. (2003) Ukrainsko-rosiiski vzaiemyny v suchasni zakhidni naukovi literaturi (1991–2001) [Ukrainian-Russian Relations in Contemporary Western Scientific Literature (1991–2001)]. Kharkiv: Maidan. 492 p.
  4. Iak zminylosia stavlennia naseleння Ukrainy do Rosii ta naseleńnia Rosii do Ukrainy [How did the attitude of the population of Ukraine to Russia and the population of Russia to Ukraine] *Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiologii* [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=404&page=3>. (20.04.2020).
  5. Zdravomislov A. (2001) Transformatsiia smyslov v natsionalnom dyskursе [Transformation of meaning in national discourse] *Yazik y etnycheskyi konflikt*. Moskva: Hendalf.
  6. Sereda V. (2006) Rehionalni osoblyvosti istorichnykh identychnosti ta yikh vplyv na formuvannia suchasnykh politychnykh orientatsii v Ukraini [Regional peculiarities of historical identities and their influence on the formation of contemporary political orientations in Ukraine]: Avtoref. dys.... kand. sotsiol. nauk: 22.00.04. Kyiv. 20 p.
  7. Mehyl A. (2007) Ystorycheskaia epistemolohiia: Nauchnaia monohrafiia [Historical epistemology: A scientific monograph]. Moskva: Kanon+. 480 p.
  8. Zhurzhenko T. (2011) «Chuzha viina» chy «spilna Peremoha»? Natsionalizatsiia pamiaty pro Druhu svitovu viinu na ukraino-rosiiskomu prykordonni [«Alien War» or «Joint Victory»? Nationalization of the memory of World War II at the Ukrainian-Russian border] *Ukraina Moderna*. vol. 18. PP. 100–126.
  9. Kopusov N. (2011) Pamiat strohoho rezhyma: Ystoriia y polityka v Rossyі [Memory of the strict regime: History and politics in Russia]. Moskva: Novoe lyteraturnoe obozreniye. 320 p.
  10. Shaihorodskiy Yu. Zh. (2009) Polityka: vzaiemodiia realnosti i mifu: [monohrafiia] [Politics: the interaction of reality and myth] *Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*. Kyiv: Znannia Ukrainy. 400 p.
  11. Mykola Riabchuk. «Holodomor: The Politics of Memory and Political Infighting in Contemporary Ukraine» *Harriman Review* 16.2 (2008): 3–9.
  12. Mykola Riabchuk: «Kultura pamiaty y polityky zabvenyia» (2007) [Mykola Ryabchuk: «Culture of memory and the politics of oblivion»] *Otechestvennye zapysky*. vol. 34. PP. 42–55
  13. Borys Dubyn: Pamiat, voina, pamiat o voine. Konstruyovanye proshloho v sotsyalnoi pamiaty poslednykh desiatyetyi (2008) [Boris Dubin: Memory, war, memory of war. Constructing the past in the social memory of recent decades] *Otechestvennye zapysky*. vol. 4 / PP. 6–21.
  14. Velychenko S. (2009) Chy mozhlyvo teper naukovu perepysuvaty istoriiu pidrosiiskoi Ukrainy? [Is it possible now to scientifically rewrite the history of sub-Russian Ukraine?] *Krytyka*. vol. 9–10. PP. 29.
  15. Ponomarov V. (2008) Fenomenolohiia natsii [Phenomenology of the nation] *Krytyka*. vol. 10–11. PP. 23.
  16. Zaitsev O. (2010) Viina mitiv pro viinu v suchasni Ukraini [War myths about war in modern Ukraine] *Krytyka*. vol. 3–4. PP. 16–17.
  17. Shapoval Yu. (2008) Polityka pamiaty v suchasni Ukraini [Politics of memory in contemporary Ukraine] *Materialy dopovidy na Mizhnarodni naukovi konferentsii «Heopolityka, pryvrennia ta pamiat «4–6 hrudnia 2008*. [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <http://www.khpg.org/index.r?ii=1230112797> (20.04.2020).

Narratives of historical memory - distribution line in conflict between ukraine and russia

V. V. Yakuba

Abstract. The article examines the phenomenon of historical memory. Memory is considered as a tool for deconstructing history. In Ukraine, the process of formation of historical memory is included in the process of formation of historical consciousness and unfolds in the conditions of confrontation of alternative historical discourses. Historical memory is considered through the prism of an interdisciplinary approach. An axiological emphasis is made in the analysis of the discourse of historical memory. Peculiarities of manipulating collective memory as a means of manipulating human consciousness are described. The process of deconstruction of the only Soviet historical narrative after Ukraine's independence is considered. The confrontation between the Russian "politics of memory" and the Ukrainian national invariant is described. The relationship between the expansion of Russian memory policy and the reduction of differences in the modes of functioning and mechanisms of ideologizing historical memory in Russia and Ukraine was established on the example of the existing difference between the Russian and Ukrainian regimes of memory of the Second World War. The author emphasizes the differences in views on the Ukrainian Insurgent Army, a nationalist military organization of the 1940s and early 1950s.

Keywords: historical memory, collective memory, historical consciousness, narrative of historical memory, expansion.